

Т. С. Яценко

доктор психологічних наук, професор,
академік Національної академії педагогічних наук України,
завідувач кафедри психології, глибинної корекції та реабілітації
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Л. Я. Галушко

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

В. О. Степашко

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

ОПРЕДЕЛЕННЫЕ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПСИХІКИ СУБ'ЄКТА – ПЕРЕДУМОВА ГЛИБИННОГО ПІЗНАННЯ

Стаття доводить архетипну здатність психіки суб'єкта до перекодування предметних репрезентантів зі збереженням інформаційних еквівалентів. Можуть бути різні засоби предметності, які несуть у собі архетипну інтенціональність (емотивну небайдужість), зокрема: ліпка з солоного тіста, малюнок «Моє тату», авторські тематичні малюнки, репродукції художніх полотен тощо. Стаття ставить акцент на особливій значущості репродукцій художніх полотен.

Ключові слова: архетип, інформаційний еквівалент, несвідоме, психологічний захист, репрезентант психіки, свідоме.

Постановка проблеми. Художній твір не є копіюванням дійсності чи її фрагментів. Він несе в собі зображення дійсності, яка проходить трансформацію крізь призму її сприйняття творцем, що втілюється ним у художньому образі. Трансформація дійсності через особистість творця присутня в структурі самого художнього твору. Герменевтика зайнята трактуванням вкладеного змісту у художній твір самим творцем. Глибинне пізнання психіки можна вважати анти-герменевтичним процесом, який за своєю сутністю проникає в семантику спонтанно-чуттєвого сприйняття його респондентом.

Діалого-аналітичний процес пронизаний необхідністю розкриття смислу для психіки саме такого інтерсеміотичного перекладу з однієї мови (ідеальної) на іншу мову (твердого світу). Такого типу переклад (під час вибору картини) не передбачає фактичного існування в досвіді особи ситуації з таким сюжетом, тому його й недоцільно відшукувати. Важливо розуміти, що процес діалогічного «декодування» зорієнтований на об'єктивування мови *смислив*. Смисли ніколи не бувають даністю, яку можна пізнати за один раз. Їхня заданість несвідомим ставить акцент на процесі (діалогічності), а не на кінцевому результаті. Несвідоме заявляє про себе заданістю тенденцій поведінки, що розкривається в її ітеративності та інваріантності, тобто повторюваності та незмінності.

Сказане вище дозволяє стверджувати, що смисли є об'єктивними, але неодноразово неповторними. Тому художник, який розв'язує для себе (у процесі художньої творчості) задачу на смисл, об'єктивуючи своє творіння в шедевр, водночас допомагає іншим людям збагнути власні смислові аспекти психіки, що є провідною цінністю репродукцій художніх творів, які ми використовуємо у глибинному дослідженні психіки.

Важко перебільшити роль архетипів у розкритті смислових аспектів психіки суб'єкта в образно-символічній формі – це, як правило, складні, утаємничені аспекти психіки, особливо ті, що пов'язані з едіпальними її залежностями. Водночас утаємничене, тобто небачене самим суб'єктом, каталізується образною символічністю художнього твору, що є безцінним у розширенні можливостей його розпізнання суб'єктом. Предметнена реальність візуально сприйнятна, а тому спроможна опосередковано забезпечити передумови об'єктивування глибинних чинників, які зумовлюють суб'єктивізм, характерний свідомому. Останнє можливо розкрити лише за умов діалогічної взаємодії в системі «П↔Р».

Мета та завдання дослідження полягають у розкритті ролі архетипної здібності психіки до перекодування ідеальної (психічної) реальності в предметну, візуально сприйнятну, яка опосередковано спроможна забезпечити переду-

мови об'єктивування глибинних чинників суб'єктивізму, характерного для свідомого.

Категорія «глибинне пізнання» активно розвивається, теоретико-методологічно обґрунтовується уже сорок років у науковій школі академіка НАПН України Т.С. Яценко. Розроблений нею (та апробований її учнями) *метод активного соціально-психологічного пізнання* (далі – АСПП) ґрунтується на психодинамічній методології, яка сприяє *окресленню професійної діагностично-прицільної динаміки активності* ведучого АСПП психолога в спрямуванні на вияв особистісної проблеми респондента (внутрішньої суперечності) в діалогічній взаємодії з ним, що передбачає актуалізацію мотиваційних імпульсів його активності.

Результативність глибинного пізнання залежить від *ймовірнісного прогнозування*, що реалізується в діалогічній взаємодії «Психолог – Респондент» (далі П↔Р).

Методи глибинного пізнання враховують природу психічного в її енергетичному, структурному та функціонально-динамічному форматах.

Весь процес АСПП підпорядкований законам позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції психіки на більш високому рівні її розвитку. Методи синтезують: науково-практичні напрацювання інших відомих течій та практик, як-то: гуманістична психологія, гештальт, психоаналіз та ін.; і наукові напрацювання психодинамічного спрямування, зокрема С. Грофа, К. Левіна та ін.

Метод АСПП враховує універсальні закони психіки (див. [11]) та забезпечує пізнання індивідуальної неповторності психіки. Особливо цьому сприяє діалого-аналітичний супровід застосування будь-якого інструментально-аналітичного прийому. Фахівець у психодинамічному річизі розвитку практичної психології повинен орієнту-

ватися у структурних аспектах психіки. Подаємо структуру психіки, розроблену Т.С. Яценко.

Психодинамічний напрям теорії та практики стрімко розвивається в Україні та представлений більш ніж у 40 дисертаціях. Акцент ставиться на цілісності психіки в невід'ємності сфер свідомого та несвідомого, що потребує методологічної обґрунтованості відповідних інструментально-методичних параметрів глибинного пізнання. Як відомо, методологія «є системою принципів, способів організації і побудови теоретичної та практичної діяльності» [7, с. 365]. Використання АСПП опредметнених засобів пізнання узгоджується з твердженням Е. Гусерля про те, що «чиста (трансцендентальна) свідомість вкорінена в «життєвому світі», в деякому універсальному полі дорефлексивних структур, які виявляються атмосферою і підґрунтям як теоретичної, так і практичної діяльності» (цит. за: [7, с. 719]).

Структура цілісної психіки суб'єкта є одним із центральних питань психодинамічної, що відображає «Модель внутрішньої динаміки психіки».

Ми не маємо змоги продовжувати огляд методологічних позицій дослідження, вони представлені у відповідній літературі [11; 12]. Лише нагадуємо, що методологічні засади дослідження дисциплінують організаційно-інструментальні його аспекти і водночас залишають простір для забезпечення індивідуалізованих психокорекційних результатів (див. емпірику в кінці статті).

Так, метод АСПП зорієнтований, перш за все, на отримання позитивного *практичного результату*; наукові *узагальнення ведуться лише в процесі аналізу стенографічного матеріалу*. Завдяки цьому *учасники АСПП (майбутні психологи) ніколи не потрапляють до категорії піддослідних*.

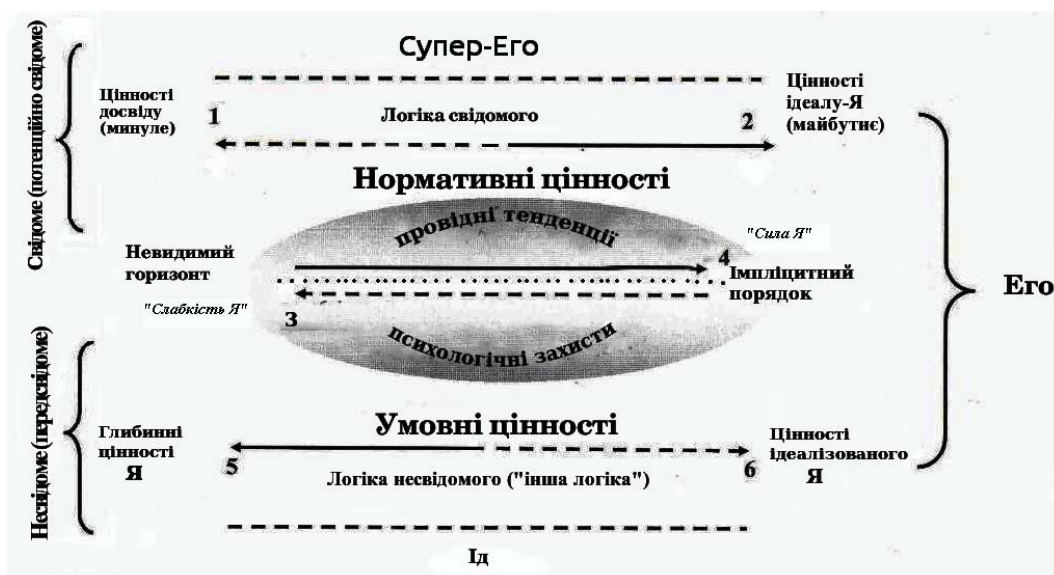

Рис. 1. Модель внутрішньої динаміки психіки

Виклад основного матеріалу. Історично значущий метод ортодоксального психоаналізу (вільні асоціації) знайшов продовження у психодинамічному підході до пізнання психіки в її цілісності (К. Левін [4], М. Кляйн [2], Т.С. Яценко [9–12] та ін.), з орієнтацією не лише на мову свідомого (слово), а й на мову несвідомого (образ, символ), чому сприяє інстинктивно-архетипна здатність психіки особи до візуалізації в якості власного самопрезентанта. Для фундації цього дослідження набули практичного значення праці відомого українського психолога С. Симоненко [5], яка присвятила докторську дисертацію проблемі стратегіально-семантичного підходу до психології візуального мислення. Важливим також є аналіз психологічних образно-символічних практик із використанням засобів: символ-драма (кататимні образи за Х. Льюїнером [15]); спонтанність малювання із застосуванням психоделіків (холотропне дихання за С. Грофом [14]), арт-терапевтичні прийоми та ін.

Психодинамічний підхід має підстави для означення відмінностей від вказаних напрямів дослідження в тому, що вони не ставили за мету пізнання психіки суб'єкта в її цілісності та не використовували діалог. Проективні методи, зорієнтовані на пізнання несвідомого, хоч і користувалися візуалізованими засобами, підсумково-результативну частину забезпечували тестовими методиками, які більше спираються на сферу свідомого; результати опосередковуються кількісними даними; зосереджується увага лише на одній зі сфер, що порушує принцип «невідомості свідомого і несвідомого» (Т.С. Яценко [12]).

Практика психодинамічного спрямування доводить, що психіка архетипно втілює в собі здатність до перекодування власних психічних (ідеальних) реалій у матеріалізовані форми зі збереженням «інформаційних еквівалентів» [6].

Д. Юм (1711–1776 рр.) у «Трактаті про людську природу» підкреслює важливість *сприйняття* для психологічного самовідчуття: «я ніяк не можу уловити своє Я як щось існуюче поза сприйняттям» [8, с. 366]. Дослідження, виконані в психодинамічному форматі, вказують на *важливість мимовільних, спонтанних взаємопереходів імплікативних і експлікативних* характеристик психічного. Береться до уваги позиція П.К. Анохіна, який уточнює: «Процес відображення розгортається таким чином, що зовнішній об'єкт через безперервний ряд фізичних і фізіологічних процесів <...> формується відповідно до теорії передачі інформації» [1, с. 111]. Теорія П. Анохіна відкриває перспективи розуміння об'єктивування психіки, зокрема розшифрування процесу переходу «матеріальних фізичних процесів у суб'єктивний образ, тобто свідомість» [там само]. Незважаючи на чисельність «па» діалогічної взаємодії психолога з респонден-

том, емпіричні факти підтверджують правильність твердження П.К. Анохіна, що «між початковою і кінцевою ланкою передавання інформації має бути точна й адекватна інформаційна еквівалентність» [1, с. 112].

Психодинамічна парадигма, з огляду на двосферну (бінарну) природу психічного, стверджує, що адекватність дослідження потребує введення принципу додатковості у двох його різновидах: принцип невідомості свідомого і несвідомого та принцип «із іншого», який ставить акцент на вмінні психолога забезпечувати точну діагностику, що потребує відповідного формулювання запитань так, щоб вони актуалізували несвідомі чинники психіки [12, с. 14–24]. Тому професіоналізм психолога виявляється у належному формулюванні запитань у процесі діалогічної взаємодії, індикатором чого є енергетичний імпульс до самопізнання. Завдяки останньому генерується внутрішня активність психічного, імпульс мотивації самопізнання, саморефлексії. Останнім часом психодинамічна парадигма зосередила увагу на констатації факту (та пізнанні) *імпліцитного порядку* психіки, що каталізує індивідуально неповторне впорядкування репрезентативної активності суб'єкта.

У практиці діагностико-корекційного процесу АСПП метафорично-образна репрезентація особи може ініціюватися психологом через належну підбірку репродукцій картин [13]. Психоаналіз малюнків може поєднуватися з використанням іграшок, моделей із каменів, ліплення самопрезентанта і роботи з піщаницею.

Заслуговує на особливу увагу *системна впорядкованість психіки*, пов'язана з синтезом емотивних слідів (фіксацій) попереднього досвіду у їхній енергетичній потентності. Домінантність тих чи тих фіксацій впливає на вектор спрямованості психіки. З огляду на це важливо забезпечувати поєднання діагностико-корекційних прийомів, що сприяє виявленню спрямованості річища діалого-діагностичної, психоаналітичної роботи психолога з респондентом. Зокрема, під час ліплення пропонується до реалізації щонайменше теми: «Я в минулому / реальному / майбутньому». Особливо значущим є *психоаналіз комплексу тематичних малюнків*, який тематично охоплює найрізноманітніші аспекти життя суб'єкта, його ставлення до себе, до інших, до навколишнього світу та «бачення себе у професійній діяльності». Варто відзначити особливу значущість у психоаналітичному пізнанні репродукцій художніх творів [13].

Важливим підґрунтям у вирішенні питання архетипності можливостей психіки у її візуалізації є відкриття, в межах психодинамічної парадигми, *універсальності законів психіки* [11, с. 66–107]. Розуміння універсальності психіки не знижує, а навпаки, підвищує необхідність пізнання її інди-

відуальної неповторності. Це основоположний постулат психодинамічної методології глибинного пізнання [11].

Психічне інтегрує в собі свідоме, що функціонально співзвучне з законами спостережуваного світу і, водночас, несвідоме, яке відповідає законам функціонування Всесвіту відповідно до таких характеристик: симультанності процесів, злиття в часі та просторі – поза статтю; системності і структурно-матричної (голографічної) заданості функцій несвідомого; логічної впорядкованості психіки та, водночас, асиметричності функціональної організації сфер свідомого і несвідомого.

Виходячи з холистичності (цілісності) психічного, в єдності законів, яким підпорядковано духовний і матеріальний світ, наш дослідно-практичний пошук незмінно зберігає орієнтованість на лінію співпричетності сфер («свідоме – несвідоме»), що окреслює «невидимий горизонт» (див. рис. 1). Внутрішній, імпліцитний порядок психічного об'єктивується в континуумі імпульсів поведінкових «па» суб'єкта, що стимулює вмотивованість активності, поведінки. Останнє особливо чітко виявляється в можливості суб'єкта швидко і без роздумів ранжувати за значущістю для нього авторські малюнки або ж обрані ним репродукції. Діагностико-корекційний процес виявляє неусвідомлювану когнітивну обізнаність психіки, на яку і спирається професіонал-психолог (ведучий АСПП).

Фаховість психолога полягає в прогнозуванні енергетичної потентності несвідомого заданого слідами витіснень імпульсів за умов збереження орієнтованості їхньої активності на вияв «назовні». Глибинно-пізнавальний процес набуває хвилеподібності, що не знімає, а навпаки, інтегрується з *надзаданістю імпліцитного порядку*. Цікаво, що такого роду *хвилеподібність у метафізиці кваліфікують як «опорну хвилю» поряд із «предметною хвилею»*. Останнє узгоджується з позицією психодинамічної теорії стосовно визначення різновидів психологічних захистів – базальні (метадосвідні) і периферійні (ситуативно-предметні). Акт об'єктивування психічного завжди пов'язаний із «точкою» перетину горизонталі (базальний захист) і вертикалі (ситуативний захист). Діалогічна розлогість взаємодії психолога з респондентом хвилеподібно відкриває перспективи вивчення та визначення глибинної сутності психічного шляхом констатації показників незмінності (ітеративність, інваріантність) форм поведінки суб'єкта.

Дослідницьке завдання цілісного пізнання психіки суб'єкта збігається із завданнями надання йому практичної допомоги, з метою *відновлення порушених взаємозв'язків між сферами свідомого і несвідомого*, що маскуються захистами через відступи від реальності та інформаційні її

деформації. *Саме це поглинає енергію суб'єкта й імпортує його психіку.*

Професіоналізм психолога повинен забезпечувати об'єктивування глибинних чинників деструкції психіки у процесі перекодування психічної реальності в опредметнені форми, що символічно виражають єдність сфер свідомого і несвідомого. Подальша діалогічна взаємодія передбачає декодування смислів, спираючись на той факт, що *«психіка знає все»* (не знає лише свідоме Я). Діалогічна взаємодія з респондентом сприяє переведенню *«неявно знаного»* у психіці суб'єкта у *впізнаване ним на власному ж спонтанно-поведінковому матеріалі*. Такий діагностико-корекційний процес сприяє реінтегруванню психіки через процес діалогічної взаємодії, який позитивно її [психіку] дезінтегрує з перспективою вторинної інтеграції на більш високому рівні гармонійного розвитку суб'єкта.

Дослідна увага до візуалізованої репрезентації зумовлена значущістю домовного, перинатального періоду в розвитку психіки індивіда. Слідові фіксації того часу позбавлені можливостей вербалізації, проте піддаються опредметненій репрезентації з наступним вербально-діалогічним розкриттям їхніх смислових навантажень (у взаємодії «П↔Р»). Такий діагностико-корекційний діалог виходить за межі ознак герменевтики, оскільки пізнавані смисли не є текстом, вони не дані в готовому вигляді, не підлягають також прямому спостереженню, а лише задані попереднім досвідом суб'єкта та мають здатність об'єктивуватися за умов забезпечення діагностично обґрунтованої, розлогої в часі діалогічної взаємодії. Саме в цьому і виявляється професіоналізм практикуючого психолога.

Таким чином, *глибинне пізнання можливе лише за умов контекстності та опосередкованості використовуваних у ньому засобів*. Діалогічна взаємодія може вважатися необхідною передумовою накопичення поведінкового матеріалу, з наступною його інтерпретацією та узагальненням. *У кожному діалогічному «па» П з Р маємо як діагностику, так і корекцію в їхній єдності, порційності та багаторівневості, що забезпечується частковими позитивними дезінтеграціями в поєднанні з частковими інтеграціями, які зумовлюють вторинну інтеграцію психіки на більш високому рівні її розвитку.*

Матеріалізація ж респондентом власного психічного змісту (візуалізований репрезентант) сама собою (поза діалогом) не може забезпечити діагностико-корекційний результат, адже йдеться про його символічність, тобто багатозначність. Діагностико-корекційний процес повинен рухатися «від багатозначності ↔ до однозначності». За таких умов ми наближуємо пізнання до пізнавальних можливостей свідомого «Я» (збагнути

сутність особистісної проблеми та розширити шляхи її розв'язання). Останнім часом особливого значення (посеред засобів візуалізації) набувають репродукції художніх полотен. Емоційна привабливість даного візуалізованого засобу полягає в тому, що респондент під час його вибору невидимо інтегрується з образом світу, в якому особиста проблематика художника уже «розставила» акценти. Саме тому в процесі його психоаналізу діагностико-корекційна мета є іншою, ніж у герменевтики – розкрити зміст існуючого «образу». Мета психолога – задати і розгорнути процес діалогічної взаємодії для пізнання енергетичного імперативу внутрішніх чинників. Саме вони задають тенденції поведінки, на дослідженнях яких зорієнтовано глибинне пізнання. Його істотні ознаки: діалогічна процесуальність; імовірнісне прогнозування; зорієнтованість на розкриття внутрішньої суперечливості психіки, яка є усталеною, повторюваною та перебуває поза конкретним сюжетом художнього твору.

Опредметнення психіки само собою не виражає істотні характеристики психічного, які презентуються у згорнутій («упакованій»), закодованій формі, що іманентно втілює у собі смисли (інформаційні еквіваленти). Діалогічна взаємодія зумовлює необхідність *проміжних інтерпретацій* на різних рівнях діагностико-корекційного процесу та *загальну інтерпретацію* (тлумачення) за результатами діалогічно напрацьованого поведінкового матеріалу в цілому.

Принципово важливою, для успішності процедури АСПП, є проблема забезпечення позитивності дезінтеграційних процесів, у поєднанні їх із психокорекцією, що передбачає ослаблення ілюзорних уявлень суб'єкта на шляху розширення самоусвідомлення та надбання навичок аутопсихокорекції. Психокорекційний ефект настає внаслідок зниження деформацій соціально-перцептивної інформації шляхом переходу на більш високий рівень інтегрування когнітивної структури психіки суб'єкта, що пов'язано з ослабленням автоматизованих форм психологічних захистів, корені яких беруть початок в едіпальній залежності (комплекс Едіпа).

Порушення когнітивних процесів відбувається поза контролем свідомості внаслідок маскування їх системою психологічних захистів, що спотворюють (деформують) соціально-перцептивну інформацію на вході, внутрішньому опрацюванні та експлікуванні назовні.

Виникає питання: що приховують захисти шляхом інформаційних відступів і викривлень? Наша багатолітня практика вказує на едіпальні витоки таких інформаційних деформацій, які маскуються перенесенням, заміщенням, проєкцією, інтроекцією, ідентифікацією та ін. В едіпальний період (від 2 до 5 років) свідомість дитини вперше знайо-

мить із законом «Табу на інцест», хоч цей факт не є формально впорядкованим і контрольованим. З давнини це пов'язувалося з «неможливістю (заборонаю) чуттєвого єднання з рідними (первинними лібідними об'єктами)». Так чи інакше, за умов чуттєво-емотивного тяжіння до батьків створюється ефект *незавершеної дії, незавершеної потреби єднання через «Табу на інцест»*, що впливає на енергетичну активність мотиваційної домінанти – *«довершити незавершене»*. Останнє науково обґрунтовується в працях К. Левіна.

Наш багатолітній досвід обґрунтовує необхідність введення у науковий обіг категорії *«едіпальна довершеність»* [11, с. 84]. «Едіпальна довершеність» вказує на фіксацію в психіці факту *кровозмішення*, як і драму невідворотності розлуки з «лоном матері» (9 місяців). Едіпальна залежність загалом має наслідкові ефекти для суб'єкта, а саме: почуття вини, «без вини винний», амбівалентність почуттів до рідних людей. Важливо тримати в полі зору й такі наслідково-деструкуючі утворення, як тенденція до «вимушеного повторення», «ходіння хибним колом» та ін. Якщо комплекс Едіпа можна обійти (через різні форми «гріхопадіння»), то проблема розставання з лonom матері (акт народження) відзначається невідворотністю – фатумом розлуки. Можливо, тому у дітей така підвищена чутливість до злагоди (чи негараздів) у взаєминах батьків. Драма ж розриву (розлучення) підвищує вияв *тенденції «повернення в утробу»*, як і *тенденції «до психологічної смерті»*. На допомогу приходять захисти, з їхніми можливостями інтроекції, заміщення та проєкції, що невидимі для суб'єкта. Зберігається тенденція перенесення проблем інфантильного періоду на інші (позасімейні) взаємини (див. емпіричну частину в статті). Можлива й більш прийнятна, просоціально-компенсаторна форма захисту, якою є сублімація нереалізованої енергії та перенесення її втілення у різні просоціальні галузі: науку, мистецтво, спорт, художню творчість тощо.

«Едіпальна довершеність» виявляється в тенденції «повернення в утробу», що може символізувати як негативні почуття, так і позитивні. Рис. 2 викликає почуття неспокою, навіть страху, як за життя матері, так і за життя дитини. Завдяки механізмам згущення малюнок передає те, як дитя тримається за життя (образ земної кулі). Загалом, рис. 2 вказує на ризик виходу з утроби, навіть певне небажання прощатися з нею. Все це ілюструє дуалізм тенденцій, характерних для перинатального періоду розвитку дитини, та вказує на ризик «жити – не жити» (універсальний конфлікт).

Спробуємо розширити розгляд теми статті феноменологією діалого-аналітичного процесу АСПП. Робота проводилася з магістром Черкаського національного університету ім.

Б. Хмельницького (2017 р.). Було запропоновано з великої кількості репродукцій художніх полотен вибрати ті, які емотивно є небайдужими. Подаємо лише невеликий фрагмент стенограми з протагоністом Я. (перша літера імені).

Стенограма глибинно-корекційної роботи з респондентом Я.

П.: Чому ти обрала такий малюнок? Невже ти справді могла б жити в такому будинку (рис. 3)? І як би ти тоді почувалася?

Я.: Він мені видався дуже близьким, тому що тут багато деталей. І, не дивлячись на це око, на кігті і на ланцюг, він все ж кольоровий, райдужний, квітковий і викликав, загалом, глибокі, приємні почуття.

П.: Напевно, там прохолодно влітку, тому що стіни і вікна зроблені з квітів? Ти коли-небудь переживала схожі почуття, коли твоє життя ось так було наповнене квітами?

Я.: Так, це моє дитинство.

П.: Що нагадує тобі така кольоровість будинку?

Я.: Це нагадує *два періоди мого життя*: один – дитинство, а другий – це вже трохи пізніше. Але більше дитинство.

П.: Другий період – це вже особисті взаємини?

Я.: Так.

П.: Чим відрізняються особисті аспекти від тих вражень, які ти несеш, згідно з цим ланцюгом, як пуповину, що зв'язує тебе з дитинством? Як ти відчуваєш, як змінилася б кольоровість на цьому будинку, якби це були твої особисті стосунки, що б тут з'явилося ще?

Рис. 2. Д. Хо, «До народження»

Я.: Напевно, все ж не було б ланцюга і пазурів.

П.: *(До групи)*: Бачите те, що архетип, який ми враховуємо, має під собою підґрунтя, тому що в особистих стосунках цього ланцюга не було б. Це говорить про те, що ми абсолютно не бачимо, де ж цей «ланцюг», який стає невидимим у наших стосунках, може латентно заявляти про себе. Це лише гіпотеза. Тому що ти так часто бачила, що людина неадекватно сприймає ту чи іншу поведінку, адже дійсно не бачить, що ланцюгами він зв'язаний із першорідними джерелами пережитих почуттів, своїх бажань. *(До респондента)*: Що може стосуватися цього будиночка? Якими словами наповнений цей будинок: любов, довіра, підтримка?

Я.: Там щось світле, підтримка, турбота. Не дивлячись на те, що він ніби в повітрі, але, за моїми відчуттями, він міцно стоїть. Такий само яскравий і барвистий, як ці квіти на будинку.

П.: Кому ще з членів сім'ї було комфортно в цьому будинку, на курячій ніжці?

Я.: Моєму братові.

П.: Існує сприйняття в унісон будиночка вами і братом?

Я.: Так. Напевно, так більше він сприймав.

П.: Він для тебе такий значущий, що ти навіть очима брата дивишся тепер на своє минуле, на дитинство? Або він надавав кольоровості дому?

Я.: На мою думку, він більше кольоровості надав цьому будинку в дитинстві!

П.: Тоді я можу припустити, що твої особисті (інтимні) стосунки не вільні від впливу брата. Він якимось чином впливав, для тебе бажаним було щось, що тишило твою душу в стосунках із братом. Ти хочеш, щоб повторилося це і в особистих стосунках.

Я.: Мені хотілося б, навпаки, щоб саме він був (як в дитинстві) близько. За певних обставин цього не було, він просто почав окремо жити, ми припинили спілкуватися.

П.: Ти йому не пробачила, що він знайшов дівчину?

Я.: Ні. Просто батьки розлучилися, і ми так само розійшлися.

П.: Ви обрали різних батьків?

Я.: Можна і так сказати.

П.: З ким ти залишилася?

Я.: З мамою.

П.: Тобі видався його вибір зрадою тебе? А йому вдалося, що це зрада його?

Я.: Напевно, мені більше це видавалося зрадою мене і мами. Але це було в дитинстві, зараз ми вже спілкуємося, але все одно не так довірливо.

П.: Але все одно твої почуття до нього поза часом?

Я.: Так.

П.: Тоді твій партнер вже «зобов'язаний» тобі надавати впевненість, що все буде так, як ти

хочеш? Ти будеш шукати в ньому надійність, щоб упередити ту травму розриву, яку ти пережила з братом?!

Я.: Так, справді, спокою у мене немає.

П.: Партнеру нелегко з тобою?

Я.: Так, йому зі мною нелегко, я це давно помічала.

П.: Він витримує? Або ж – розрив?

Я.: Уже не витримує.

П.: Тобто розрив?

Я.: Так, і для мене це важко.

П.: Ризик порушення оптимальності відносин посилюється фіксаціями, тривогами з дитинства?! Ти повинна розуміти: якщо не розберешся, можеш втратити хорошу людину!

Я.: Я про це не замислювалася, бо центрована на братові, а він залишається мені братом завжди. До певного моменту я вважала свою сім'ю найщасливішою і думала, що батьки ніколи не розлучаться. А потім, коли був момент, що брат залишився з татом, а мама поїхала, я ж залишилася одна, то, звичайно, мені хотілося, щоб брат був на моєму боці, тобто, щоб жив зі мною.

П.: Щоб він залишився з тобою? Адже ти одна, а він удвох із батьком?

Я.: Так, це мені видавалося несправедливим.

П.: Брат міг із різних причин не залишитися з тобою, можливо, ти йому подобалася як дівчина, а не лише як сестра?! І він інтуїтивно розумів, що це може ускладнити ваше життя, з різних причин.

Тоді це не можна віднести до зради! Але ти була тоді ще маленька?

Я.: Мені на той час було 14 років, уже не маленька.

П.: І ти справлялася з ситуацією?

Я.: Так.

П.: Як це вплинуло на тебе: ти стала більш самостійною чи з'явилася підвищена потреба у присутності когось поряд?

Я.: Стала самостійною.

П.: Я раніше запитала щодо твого хлопця, а ти чомусь перевела на брата. Я запитувала: чи не вплинули певні розчарування в братові, його поведінці, на те, що ускладнювалися стосунки з твоїм інтимним партнером? Адже ти підвищено вимоглива була до його відданості, щоб він створював у тебе відчуття надійності, «вічності» ваших взаємин.

Я.: Вплинули. Просто раніше я це пов'язувала з мамою, а брат ніби був у тіні моєї свідомості, погляд туди не повертався.

П.: Щоб партнер замінив маму?

Я.: Так, але точніше – «щоб я була впевнена, що завжди він буде поруч» і як мама, і як тато.

П.: Підвищена чутливість до ризику, гіперболізація тривоги – все це могло ускладнити стосунки.

Я.: Так, так воно і було, тепер я розумію, що через це були розірвані ним стосунки зі мною, він просто не витримав. Тоді я це відчувала, але переконувала себе, що це нормально, нехай про-

Рис. 3. Я. Єрка, «Повна миска»

ходить випробування. А зараз усвідомила, що можна ж було інакше поводитися.

П.: Що ти сказала б сама собі?

Я.: Що не переконую себе, що все в порядку, а потрібно більше замислюватися про причини і про наслідки, і повертати погляд на вплив стосунків із братом.

П.: Іншими словами, ти хочеш сказати, що не потрібно ідеалізувати свої вчинки, що вони правильні, і тоді є можливість глибше зрозуміти причини таких почуттів чи то своїх тривог.

Я.: Так, це вірно, жалкую, що запізно потрапила на сеанс до Вас.

П.: Поводитися оптимально і враховувати інтереси партнера. Як думаєш, що він сказав би тобі, перебуваючи зараз у цій аудиторії? Наприклад: я дуже радий, що ти почала це усвідомлювати, тому що я абсолютно далекий був від думки, що в наших стосунках буде розлучення; радий, що ти почала прогресувати.

Я.: Напевно, так і сказав би, додавши: завжди потрібно пояснювати свої вчинки, адже робиш одне, а думаєш інакше. Як наслідок, ці дії не були зрозумілі ні мені, ні йому. Я його навантажувала своєю постійною тривогою.

П.: Тобто, це його налякало?

Я.: Так, людина не змогла довго терпіти.

П.: (До групи): Таким чином, якщо у нас є тривога (чи інші проблеми, винесені з дитинства), то є тенденція навантажувати, заражати тривогою й іншу людину. Це закономірно, і це потрібно знати.

Я.: Напевно, це пов'язано ще з тим, що я звикла сама справлятися і тільки-но з'являються

моменти, які мені не подобаються, я хочу випробувати власну силу – і йду!

П.: Не боїшся самотності?

Я.: Так, але потім розумію, що це ілюзія.

П.: (До групи): Амбівалентність почуттів: з одного боку, травма, психіка намагається сама якимось чином захиститися, і буде спроба не тільки упереджувати, щоб залишитися одною, а, водночас, буде тенденція до того, що мені це не страшно (тенденція до сили).

Я.: Так, повністю згодна, що все це переходить від колірності до чорного, і все це виявилось в руках моїх страхів. Я, в процесі нашої роботи, усвідомила, що мені хотілося партнера капсулювати (приблизно, як на цьому рис. 4, де двоє в горісі і немає свободи виходу), і саме це мені заважало розуміти партнера, відчувати його потреби, заважало навчатися партнерським взаємостосункам. Шкода, що я раніше не потрапила на сеанс АСПП, що я не розуміла свій «внесок» (темний) у стосунки. У мене зараз з'явилося відчуття полегшення і перспективи. Дякую.

У контексті психоаналітичної роботи з Я. засвідчується значуща сила архетипної символіки, зокрема: будинок – символ утробы; його квітковість – любов до брата (та інших лібідних об'єктів); підняття будинку над землею – неможливість реалізувати «лібідне» єднання тут, на землі, на яке є «Табу»; ланцюг на курячій ніжці – архетипний символ пуповини; зламані східці – символізують труднощі повернення в утробу; ланцюги на підвіконні – натяк, що ще хтось є, хто «пуповинно» причетний до респондента.

Рис. 4. В. Куш, «Горіх Едему»

Гніздечко на даху – символ прагнення автономії власного сімейного осередку, але на засадах батьківської сім'ї, на це вказує не лише дах, а й ланцюг, прикутий до віконної рами *більшого будинку*, що може символізувати реалії справжнього (а не уявного), земного життя сім'ї. Око на даху – архетипний символ піхви, швидше за все, це може бути символ матері, як і самої Я.

Фрагмент діагностико-корекційного процесу АСПП ілюструє силу кровних зв'язків єдності та психологічної нероздільності протагоніста з персонами її сім'ї (з братом, матір'ю і батьком). «Едіпальна довершеність», через відчуття кровної нероздільності, психологічної залежності, фіксованості об'єктних відносин, які потім виявляються у власних інтимно-значущих взаєминах із партнером, створює непереборні бар'єри на шляху до власної гармонії інтимних почуттів за рахунок перенесення пережитих проблем на актуальні ситуації, які відображають реальні взаємини, під захисним шаром – «упередження травми минулого».

Психоаналіз, у діалогічній взаємодії психолога з протагоністом, доводить факт деструктивної дієвості механізмів захисту з їхніми можливостями відступів від реальності – перенесень, проєкцій, заміщень та ін., що руйнує власні взаємини Я. із особистісно значущим партнером.

Інтерпретаційне узагальнення. Фрагмент діагностико-корекційної роботи засвідчив важливість об'єктивування проблем суб'єкта на нейтральному, відчуженому від нього матеріалі (репродукції художніх полотен). Діалого-аналітична робота з респондентом Я. засвідчила результативність такого типу глибинного пізнання. Візуалізація набула пізнавальної презентативності завдяки не лише діагностико-корекційному діалогу, а й архетипній сутності символів репродукцій, що зумовило каталізацію й об'єктивування особистісних проблем, внутрішніх суперечностей її психіки, розв'язання яких розширило свідоме самосприйняття та сприяло уточненню сутності особистісної проблеми респондента Я., що сприяє її розв'язанню.

Висновки. Зміст статті доводить можливості реалізації методу АСПП не лише в аспекті надання практичної допомоги суб'єкту, а й як методологічно обґрунтованої діагностико-корекційної системи реалізації ідей неокласичної психології.

Психодинамічна методологія нівелює базис наперед заданої процедури дослідження, в якій практичний результат уже йде позаду «наукової мети» і процедури її досягнення. Феноменологічний аспект психодинамічної парадигми спрямований на дослідження тих явищ, які самі себе виявляють (заявляють про себе) в спонтанній поведінці суб'єкта пізнання, і саме тому їм характерна *безпосередня достовірність*.

Використання візуалізованих засобів у пізнанні психіки конкретної особи спирається на корелятивність предметного буття і свідомості в її «опредметненості».

Феноменологічний підхід до глибинного пізнання передбачає слідування за самоплинністю розгортання внутрішньої ініціативи (мотиваційної спонуки) до активності, що йде із мотиваційних глибин психіки респондента. Тому метод АСПП не передбачає окреслення деталей процедури емпіричного дослідження, що сприяє уникненню незмінно руйнівних ризиків порушення адекватного пізнання неповторності психіки кожного індивіда.

Реалізації методологічної процедури глибинного пізнання психіки апіорі сприяє архетипність візуалізованих самопрезентантів. Архетип причетний до візуалізації психічного. Самопрезентація суб'єкта ґрунтується на ініціативі експлікації трансцендентальної сутності його психіки, що має відображення у смислах, які стоять за емпірикою репрезентації. Водночас смисли не лежать на поверхні, і тому потрібно забезпечити діалог, у процесі якого і відбувається конкретизація смислових аспектів візуалізованих засобів. Останні набувають посередницької місії в інтеграції свідомих та несвідомих параметрів психіки.

В АСПП психокорекція передбачає порційність і багаторівневність у єдності з процесуальною діагностикою, що сприяє розширенню та поглибленню самоусвідомлення суб'єктом власних особистісних проблем, що пов'язані зі стабілізованою (хоча й неусвідомлюваною) внутрішньою суперечністю.

Вказані суперечності породжуються фіксаціями слідів витіснень, каталізованих реаліями табу едіпального ґатунку, які порушують оптимальність функціонування психіки. Витіснені осередки, зберігаючи енергетичний потенціал, синтезуються і формують «*наддосвідну*» інстанцію психіки, що втрачає зв'язок із ситуативною конкретикою поведінки, що й складає передумови для формування смислів. Тому абстрактно-візуалізовані репрезентанти (суб'єкта) несуть подвійну місію: маскують утаємничені (витіснені реалії) й об'єктивують їхні інформаційні еквіваленти, пізнання яких пов'язане з довготривалим діалогом, що сприяє їхньому декодуванню.

Результати досліджень, які представлені в статті, переконують у діагностико-корекційному потенціалі психодинамічної методології, яка, окрім окреслення меж (палуби) професійної поведінки (активної ініціативи) психолога (ведучого АСПП), зорієнтовує на досягнення практичних результатів у їхній індивідуальній неповторності для кожної особи; лише за таких умов ми здійснюємо науковий, структурно-семантичний аналіз стенограм.

Література:

1. Анохин П.К. Системная организация физиологических функций. М.: Медицина, 1969.
2. Кляйн М. Психоаналитические труды. В 7 т. / пер. с англ. под ред. С.Ф. Сироткина, М.Л. Мельниковой. Ижевск: ERGO, 2010. Т. 6. Зависть и благодарность и другие работы 1955–1963 гг. 320 с.
3. Яценко Т.С., Иваненко Б.Б., Аврамченко С.М., Євтушенко І.В., Сергієнко І.М., Калашник І.В., Богдан Т.В. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: Підготовка психолога-практика: навч. посіб. К.: Вища школа, 2008. 342 с.
4. Левин К. Динамическая психология: Избранные труды. Москва: Смысл, 2001. 572 с.
5. Симоненко С.М. Психологія візуального мислення: стратегіально-семантичний підхід. Одеса: ПНЦ АПН України, 2005. 320 с.
6. Судаков К.В. Динамические стереотипы или информационные отпечатки действительности. М., 2002. 127 с.
7. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л.Ф. Ильичёв, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов. М.: Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
8. Юм Д. Трактат о человеческой природе. Сочинения в 2 т. М.: Мысль, 1965. Т. 1. 847 с.
9. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції: навч. посіб. К.: Либідь, 1996. 264 с.
10. Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: навч. посіб. К.: Вища школа, 2006. 382 с.
11. Яценко Т.С., Глузман А.В. Методология глубинно-коррекционной подготовки психолога. Днепропетровск: «Инновация», 2015. 396 с.
12. Яценко Т.С. Динамика развития глубинной психокоррекции: теория и практика: монография. Днепропетровск: «Инновация», 2015. 567 с.
13. Яценко Т.С., Бондар І.В., Галушко Л.Я., Камінська А.М., Педченко О.В. Психоаналіз репродукцій художніх творів у підготовці психологів: навч. посіб. Дніпро, Київ : Інновація, 2018. 300 с.
14. Grof S. LSD: Doorway to the Numinous. The Ground breaking Psychedelic Research into Realms of the Human Unconscious. 2009.
15. Leuner H. Lehrbuch des Katathymen Bilderlebens. Huber, Bern 2. Aufl. 1987.

Яценко Т. С., Галушко Л. Я., Степашко В. А. Определенные средства репрезентации психики субъекта – предпосылка глубинного познания

Статья доказывает архетипную способность психики субъекта к перекодированию определенных репрезентантов с сохранением информационных эквивалентов. Могут быть различные средства опредмечивания, которые несут в себе архетипную интенциональность (эмотивное неравнодушие), в частности: лепка из соленого теста, рисунок «Мое тату», авторские тематические рисунки, репродукции художественных полотен и тому подобное. Статья ставит акцент на особой значимости репродукций художественных полотен.

Ключевые слова: архетип, информационный эквивалент, бессознательное, психологическая защита, репрезентант психики, сознательное.

Yatsenko T. S., Halushko L. Ya., Stepashko V. O. Objectified means of representation of the subject's psyche – a prerequisite of depth knowledge

The article proves archetypal ability of the subject psyche to re-coding the described representatives with the preservation of information equivalents. There may be various means of objectifying that carry archetypal intentionality (emotional indifference), in particular: a mold of salty dough, a picture of "My Tattoo", author's thematic drawings, reproductions of artistic paintings, etc. The article emphasizes the special significance of reproductions of art paintings.

Key words: archetype, information equivalent, unconscious, psychological defense, representative of the psyche, conscious.